

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту

Кафедра фінансових технологій і підприємництва

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Основи організації державного фінансового моніторингу в Україні

спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Студентки 4 курсу Ключ Крістіни Володимирівни

групи ДФпн-81-9

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на

відповідне джерело _____

К. В. Ключ

Керівник: к.е.н., доцент _____

Н. А. Дехтяр

Суми – 2022 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри, д.е.н., проф.

Лариса Гриценко

(підпис)

«29» листопада 2021 р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи бакалавра

Студентки групи ДФпн-81-9 ННІ БіЕМ

спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Клюс Крістіни Володимирівни

Тема роботи: Основи організації державного фінансового моніторингу в Україні.

Затверджено наказом по СумДУ № 0420-VI від «06» червня 2022 р.

Термін здачі студентом завершеної роботи «20» червня 2022 р.

Вихідні дані до роботи: нормативні й законодавчі акти, матеріали статистичної звітності, інструкції та положення, матеріали монографій, періодичних видань, підручників і навчальних посібників, дані фінансової звітності організацій та установ тощо.

Зміст основної частини роботи:

Розглянути сутність та значення фінансового моніторингу в банківській сфері.

Дослідити особливості організації державного фінансового моніторингу в банківській сфері.

Провести аналіз сучасного стану системи державного фінансового моніторингу в банківській системі України.

Надати пропозиції щодо розвитку системи фінансового моніторингу в банківській сфері.

Дата видачі завдання: «29» листопада 2021 р.

Керівник кваліфікаційної роботи: _____

Н. А. Дехтяр

Завдання прийнято до виконання «29» листопада 2021 р. _____ К. В. Клюс

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи бакалавра

на тему «Основи організації державного фінансового моніторингу в Україні»

студентки Клюс Крістіни Володимирівни

Актуальність теми кваліфікаційної роботи: Фінансовий моніторинг дозволяє ретельно контролювати стан справ у компанії, виявити наявні підводні камені, можливі недоробки, недоліки та вжити будь-яких заходів: превентивні, або одночасно за фактом. Фінансовий моніторинг в організаціях різного штибу має свої, різні механізми та свої цілі: наприклад фінансовий моніторинг банків дозволяє досить швидко виявляти сумнівні банківські операції та уникати, у такому разі, проблем із законом, які можуть виникнути внаслідок незнання керівництвом цих моментів.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідження основ організації державного фінансового моніторингу в банківській сфері.

Об'єктом дослідження є процес організації державного фінансового моніторингу в банківській сфері.

Предметом дослідження є організація державного фінансового моніторингу.

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукових і літературних джерел, формально-логічний, узагальнення, порівняльний аналіз.

Основний результат роботи: У роботі розглядається сутність та значення фінансового моніторингу в банківській системі, визначаються особливості організації державного фінансового моніторингу в банківській сфері, аналізується сучасний стан системи державного фінансового моніторингу в банківській системі України, проведено аналіз розвитку системи фінансового моніторингу як невід'ємної частини формування ефективного контролю й безпеки в банківській сфері.

Ключові слова: моніторинг, державний фінансовий моніторинг, система фінансового моніторингу, суб'єкти фінансового моніторингу, фінансові операції, банківська система, фінансовий моніторинг.

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 59 сторінках, з яких список використаних джерел із 44 найменувань. Робота містить 13 таблиць, 4 рисунків, а також 8 додатків.

Рік захисту роботи – 2022 рік.

ЗМІСТ

Вступ.....	6
1 Сутність та значення фінансового моніторингу в забезпеченні ефективності функціонування банківської системи.....	8
2 Особливості організації державного фінансового моніторингу в банківській сфері.....	20
3 Аналіз сучасного стану системи державного фінансового моніторингу в банківській системі України.....	26
4 Розвиток системи фінансового моніторингу як невід’ємної частини формування ефективного контролю й безпеки в банківській сфері.....	36
Висновки.....	41
Список використаних джерел.....	42
Додатки.....	46

ВСТУП

У сучасному глобалізованому світі тематика протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом (AML/CFT), залишається досі актуальною. Правопорушники досить часто намагаються використати фінансові системи зарубіжних країн для відмивання (легалізації) «брудних» коштів. Зважаючи на це, важливим інструментом запобігання легалізації доходів, отриманим злочинним шляхом, є постійний моніторинг операцій та руху коштів, зокрема на рахунках клієнтів банку. При цьому ніяка фінансово-кредитна установа не застрахована від імовірності випадкової співучасті в процесі відмивання грошей. Основною складовою частиною системи протидії легалізації коштів, отриманих незаконним способом, є система фінансового моніторингу. Вона має, з одного боку, відповідати міжнародним нормам та стандартам, а з другого – максимально враховувати вже наявну фінансову систему.

28 квітня 2020 року в Україні набув чинності Закон про фінансовий моніторинг, який встановлює нові правила автентифікації клієнтів банків та інших фінансових організацій. Якщо точніше, закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню поширення зброї масового знищення» існував і раніше, але у квітні правила були змінені, для більш ефективної боротьби з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом та відповідності процедури актуальним світовим та європейським стандартам фінансового моніторингу.

Отже, проблематика фінансового моніторингу й досі залишається недослідженою, а правова база є не зовсім досконалою і потребує запозичення правового досвіду провідних країн світу.

Вагомий внесок у вивчення питань фінансового моніторингу зробили такі вчені, як: І. Г. Козинець [13], І. І. Рекуненко [17], Н. М. Внукова [3],

О. В. Акімова [1], О. В. Кузьменко [15], О. Д. Вовчак [4], О. М. Воронкова [5], О. М. Колодізєв [14], О. П. Мельник [16], Т. В. Доценко [11].

Мета кваліфікаційної роботи полягає у дослідженні основ організації державного фінансового моніторингу в банківській сфері.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити наступні завдання:

- визначити сутність та значення фінансового моніторингу в забезпеченні ефективності функціонування банківської системи;
- охарактеризувати особливості організації державного фінансового моніторингу в банківській сфері;
- провести аналіз сучасного стану системи державного фінансового моніторингу в банківській системі України;
- проаналізувати розвиток системи фінансового моніторингу як невід’ємної частини формування ефективного контролю й безпеки в банківській сфері.

Предмет дослідження – система організації державного фінансового моніторингу .

Об’єкт дослідження – процес організації державного фінансового моніторингу в банківській сфері.

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукових і літературних джерел, формально-логічний, узагальнення, порівняльний аналіз.

1 СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

В даний час багато держав вживають заходів щодо посилення фіскальної політики для зниження частки тіньової економіки та масштабів організованої злочинності. Одним із напрямків цієї політики є створення та вдосконалення системи протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. Основним завданням міжнародної системи протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму є накопичення та аналіз інформації про ці операції та угоди, їх учасники, а також обмеження використання цих доходів, створення міжнародної системи фінансового моніторингу. Розвиток сучасної демократичної системи неможливий без постійного вдосконалення механізмів державного управління та забезпечення діяльності державних органів у єдиному злагодженому механізмі. Важлива роль у державному управлінні належить розвитку та вдосконалення системи фінансового моніторингу. Під фінансовим моніторингом слід розуміти діяльність організацій, які здійснюють фінансові операції з виявлення дій, що вимагають обов'язкового контролю, або дій, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом.

Моніторинг – це низка дій, вкладених у вивчення об'єкта шляхом безперервного нагляду за його станом та проведенням подальшого аналізу.

Під банківським моніторингом розуміють «систему спостереження за ключовими параметрами банківського сектора економіки та аналізу інформації про його стан з метою виявлення тенденцій, прогнозу майбутнього розвитку з урахуванням внутрішньої та зовнішнього середовища та запобігання кризовим ситуаціям».

Моніторинг фінансового стану здійснюється центральним банком за рахунок проведення пруденційного нагляду, тобто нагляду, заснованого на

перевірці форм звітності, які надаються кредитними організаціями. Тобто моніторинг виступає складовою банківського нагляду.

Банківський нагляд передбачає низку таких основних та допоміжних дій: основні дії (оцінка фінансового становища банку; контроль за дотриманням законодавчих норм кредитними організаціями; здійснення відповідних заходів запобігання у разі порушення передбачених і правил) та допоміжні дії (видання процедурних норм функціонування організації у письмовій формі; визначення рівнів ризиків, допустимих для банків).

Основні норми та вимоги, які повинні дотримуватися банками визначено Базельським комітетом з банківського нагляду (Basel Committee on Banking Supervision) та представлені у трьох окремих документах, - Базель I, Базель II, Базель III.

Безпосередньо Базель II спрямовано забезпечення міжнародної уніфікації вимог до достатності капіталу, у ньому відображено методологічні розрахунки достатності капіталу та основні стандарти.

Підвищення стабільності фінансової Система є основною метою Базелю II. Згідно з Базелем I, мінімально необхідний власний капітал (ВК) розраховується так: При цьому банки зобов'язані резервувати ВК у розмірі 8% від балансової вартості виданого кредиту на випадок втрат від дефолту підприємства. При цьому вага ризику для підприємств завжди дорівнював 100%. Проте за правилами Базель II, вимоги щодо ВК залежить від ризикової ситуації, тобто від кредитоспроможності клієнта. При низькій кредитоспроможності ймовірність дефолту збільшується, у той час як при високій кредитоспроможності клієнта, ймовірність дефолту падає. Базель II включає три способи визначення необхідного ВК:

1. IRB (Internal Rating Based Approach) за правилами Базеля I;
2. Standardised IRB;
3. IRB за правилами Базеля II (прогресивний підхід).

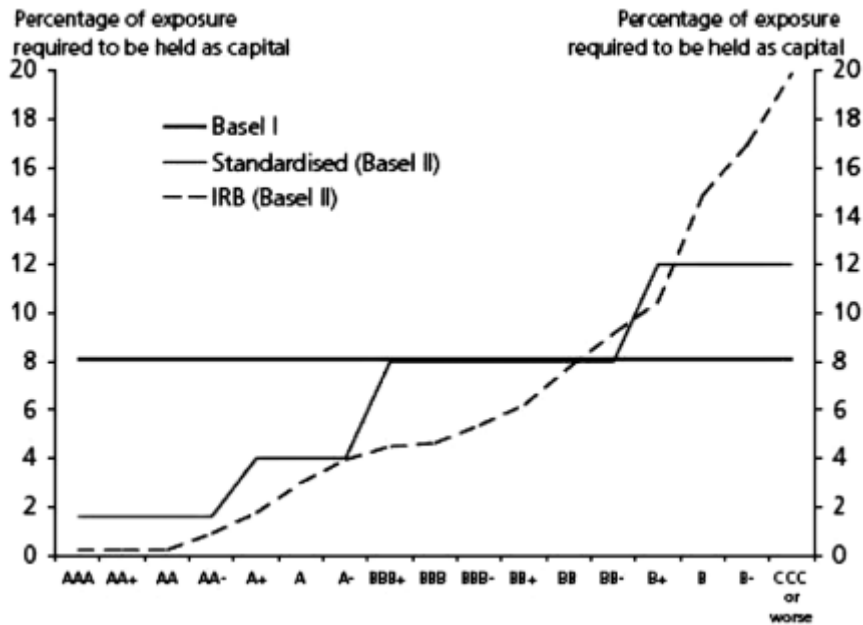

Рисунок 1.1 – Порівняння підходів до розрахунку власного капіталу (ВК) банків

При другому підході підприємстві немає права використовувати всі види забезпечення кредиту для відшкодування збитків, що є відмінною особливістю даного підходу. Більш того, третій підхід забезпечує меншу вагу ризику, ніж другий для високої кредитної якості активів [1, с. 24].

Базель III включає абсолютно нові стандарти функціонування кредитних організацій, розроблені 2011 року через кризу 2008 року.

Метою Базеля III є вирішення проблем, таких як: низький рівень відповідальності акціонерів за результати діяльності банків, проблеми в оцінці ліквідності, надмірне залучення банків операції складними фінансовими інструментами.

Також під фінансовим моніторингом можна розуміти ряд заходів, що вживаються органами нагляду та компетентними державними органами з метою попередження, виявлення та припинення дії, пов'язаних з відмиванням доходів та фінансуванням тероризму.

Розглянемо основні заходи, які, відповідно до законодавства, потрібні робити кредитним організаціям з метою виявлення та припинення дій, пов'язаних з відмиванням доходів та фінансуванням тероризму:

1. Повна ідентифікація клієнтів організації та бенефіціарних власників;
2. Оцінка ймовірності здійснення клієнтом дій щодо відмивання злочинних доходів та фінансування тероризму;
3. Здійснення нагляду за специфічними операціями та операціями, які вимагають обов'язкового контролю;
4. Здійснення дій спрямованих на протидію фінансування тероризму та екстремістської діяльності;
5. Наявність бази даних про всі операції, що підлягають обов'язковому моніторингу;
6. Підготовка та навчання кадрів;
7. Збереження конфіденційності заходів, які вживає суб'єкт метою моніторингу.

Сукупність цих заходів дозволяє запобігти проникненню злочинних доходів економіки країни. Фінансовий моніторинг має велике значення у національній економіці, оскільки відмивання злочинних засобів та фінансування тероризму несуть серйозні негативні наслідки, серед яких виділяють державний, економічний, міжнародно-політичний, соціальний та морально-психологічний аспекти.

Розглянемо ці аспекти докладніше:

1. Державний аспект. Відмивання злочинних доходів несе істотну небезпеку для держави, оскільки вона залучає у країну злочинні особи. У зв'язку з цим, національна безпека знаходиться під загрозою і вимагає великих фінансових витрат на утримання правоохоронних органів. Більш того, привабливість держави на міжнародній арені падає, а отже, скорочується обсяг іноземних інвестицій та зростає соціальна напруженість у країні.

Наявність відмивання злочинних доходів знаходить відображення у найрізноманітніших сферах. Так, зі зростанням витрат на забезпечення

правоохоронних органів, держава скорочує фінансування інвестиційних проектів та капітальні витрати, у зв'язку з чим падає зростання ВВП і виникає дефіцит бюджету.

2. Економічний нюанс. Нездатність ефективно усунути відмивання злочинних доходів руйнівний ефект національну економіку. Велика частка тіньових капіталів в економіці призводить до різкого коливання попиту на фінансові інструменти, суттєвої зміни процентних ставок та нестійкості національної валюти. Наслідком таких змін може бути зростання державного боргу.

3. Міжнародно-політичний аспект. Наявність злочинних доходів та фінансування тероризму також може перешкоджати доступу країни до міжнародної фінансової системи.

Наприклад, електронні грошові перекази з країн із високим рівнем відмивання злочинних доходів здійснюються більш тривалий час, оскільки фінансові організації ретельніше вивчають такі операції.

4. Соціальний аспект. Негативний ефект відмивання грошей для соціальної сфери відбивається в продовжується суттєве розшарування суспільства. Це передбачає можливість накопичення злочинних доходів вузьким колом людей з великим капіталом.

Іншим ефектом є створення фінансових пірамід, при розпаді яких інвестори не можуть звернути стягнення на майно компанії, тобто ініціатора фінансових пірамід. Подібного роду схеми є соціальною несправедливістю, наслідком яких може бути зростання соціальної напруженості, формування ґрунту для заснування терористичних організацій, що тягне за собою втрату інвестиційної привабливості країни, відтік капіталу та витік кваліфікованих кадрів.

5. Морально-психологічний аспект. Розвиток діяльності злочинних угруповань у сфері відмивання грошей та фінансування тероризму (ФТ) відбивається і психологічному стані народу. В умовах наявності ФТ

відбувається втрата стабільності моральних засад суспільства, населення все більше ставить за сумнів власну безпеку та фінансове благополуччя своєї сім'ї.

Так, німецький вчений Йоахім Кецлер виділяє ще один негативний наслідок від наявності ФТ, таке як створення «паралельних товариств».

За словами вченого, «злочинні спільноти та компанії, що систематично здійснюють відхід від оподаткування та користуються плодами своєї діяльності, можуть на рівних змагатися із законослухняними компаніями, і в цьому сенсі «забруднюють» легальну економіку».

Варто зауважити, що насамперед легалізація злочинних доходів загрожує життя громадян країни, національній безпеці та моральних засад суспільства, що перешкоджає його розвитку.

Таким чином, шляхом визначення джерел фінансування фінансового моніторингу, було запропоновано розширити його визначення та розглянути даний термін з погляду протидії легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму.

Отже, фінансовий моніторинг – це сукупність заходів, що здійснюються та фінансованих суб'єктом фінансового моніторингу, зі збору та аналізу інформації про трансакції суб'єктів господарювання. Ці заходи базуються на нормах українського законодавства у сфері ФТ з метою запобігання залучення кредитної організації до злочинних схем, які несуть загрозу для репутації та фінансової стабільності цієї організації.

Виклики сучасного світу, розуміння того, що проблеми світової економіки, розкриті світовою фінансовою кризою, все ще не ліквідовані, і що не варто сподіватися на їх швидке вирішення, наростаючий тиск соціальних проблем, все це змушує уряди розвинених економік, що розвиваються, об'єднувати зусилля. І якщо раніше зусилля об'єднувалися для боротьби з тероризмом та протидії легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом (насамперед від наркоторгівлі, торгівлі людьми, зброєю), то сьогодні держави об'єднують зусилля вже для того, щоб спільно обмежити використання так званої фінансової інженерії, яка дозволяє мінімізувати, а то й зовсім уникати

сплати податків. Саме з метою координації діяльності держав щодо боротьби з тероризмом та протидії легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, було створено міжурядову організацію з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей, отриманих злочинним шляхом (FATF (Financial Action Task Force)) [42].

FATF була створена у 1989 році за рішенням країн «Великої сімки» і є основним міжнародним інститутом, що займається розробкою та впровадженням міжнародних стандартів у сфері боротьби з тероризмом та протидії відмиванню грошей.

Членами FATF є 34 країни та дві міжнародні організації, спостерігачами – 20 організацій та дві країни.

Перші рекомендації FATF були розроблені 1990 р. як ініціатива захисту фінансових систем від осіб, які відмивають кошти, отримані від продажу наркотиків. У 1996 р. рекомендації були переглянуті з урахуванням тенденцій і способів відмивання, що розвиваються. грошей та розширення сфери застосування рекомендацій далеко за межі відмивання виручки від продажу наркотиків.

У жовтні 2001 р. FATF розширила список, включивши до нього проблеми фінансування терористичних актів та терористичних організацій, та прийняла рекомендації щодо боротьби з фінансуванням тероризму.

У 2012 році FATF, реагуючи на нові загрози, пов'язані з незаконним фінансуванням, а також з метою вирішення пріоритетних завдань, поставлена великою двадцяткою, переглянула свої рекомендації [38].

Новий список предикатних злочинів, використовуваних для відмивання грошей, був розширений і тепер включає, у тому числі, і податкові злочину [38].

На практиці це означає, що весь арсенал фінансового моніторингу, який використовується державами для запобігання тероризму, тепер може бути використаний як для виявлення операцій із ухилення від сплати податків, так

і для припинення операцій із доходами, отриманими внаслідок ухилення від оподаткування.

У 2010 році США ухвалили закон про податкову дисципліну (FATCA – Foreign Account Tax Compliance Act) щодо використання зарубіжних рахунків.

Згідно з цим законом платежі, що здійснюються іноземним фінансовим організаціям із 2014 року будуть оподатковуються 30% податком у разі відмови від надання відомостей про власників рахунків - громадян США.

Закордонні фінансові організації зобов'язані укласти угоди з податковою службою США про передачу їй даних про американських власників рахунків. Водночас, подібні заходи з погляду урядів країн недостатні та вимагають розвитку та вдосконалення: за даними щорічного звіту Boston Consulting Group, обсяг коштів, виведених в офшори у 2012 р., виріс на 6,1% - до \$8,5 трлн.

У громадській організації «Громадяни за податкову справедливість» (CTJ) [8] підрахували, що лише 55 американських компаній, включаючи Dell, Nike, Microsoft та Apple, мінімізували податкові виплати за допомогою «податкових оаз» на суму \$127,5 млрд. [39].

Реальні ж втрати бюджету від податкових Оптимізація значно перевищує цю суму. За інформацією CTJ, кошти в офшорах сьогодні тримають 290 компаній зі списку Fortune 500. Усього, за різними оцінками, в офшорах зараз зберігається від 18 до 32 трлн доларів США.

Навіть мінімальна оцінка захованих там капіталів еквівалентна сумарному валовому внутрішнього продукту навіть Японії.

Якщо оцінювати збитки від операцій з відмивання грошей, можна навести дані досліджень МВФ, які оцінюють оборот коштів, пов'язаних з наркотиками: обсяг більше 500 млрд дол США щорічно [22, с. 31].

Отже, основною метою фінансового моніторингу є запобігання відмиванню (легалізації) так званих «брудних» грошових коштів, тобто. здобутих злочинним шляхом, та протидія фінансування тероризму. Для цього у всьому світі створено систему фінансового контролю, яка полягає у

здійсненні моніторингу операцій, що здійснюються фізичними та юридичними особами через фінансових посередників: банки; небанківські фінансові установи; біржі; інші агенти та професійні консультанти. Вказані особи є суб'єктами первинного фінансового моніторингу, на яких законом покладається обов'язок ідентифікувати своїх клієнтів та контролювати їх операції на предмет відповідності закону (внутрішній фінансовий моніторинг).

У цьому відношенні систему фінансового моніторингу часто порівнюють зі своєрідним ситом, через яке просіюються всі операції з метою виявлення підозрілих, які підлягають більш пильного вивчення та контролю.

Система фінансового моніторингу в Україні складається із двох рівнів: первинного та державного. Банки та інші фінансові установи, як уже зазначалося, є суб'єктами первинного фінансового моніторингу. Суб'єктами державного фінансового моніторингу є Держфінмоніторинг.

Завданням Держфінмоніторингу України, як суб'єкта державного моніторингу, є збір, обробка та аналіз інформації про фінансові операції, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу. Крім того Держфінмоніторинг забезпечує реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом.

У сфері контролю та відповідальності Держфінмоніторингу також є завдання функціонування єдиної державної інформаційної системи, обмін отриманою інформацією з компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями у зазначеній сфері. Критерії «чистоти» операцій, ознаки, при наявності яких фінансова операція підпадає під підозру в тому, що в ній можуть бути змішані «брудні» гроші, встановлені законом на підставі рекомендацій FATF.

Внутрішній фінансовий моніторинг – діяльність суб'єктів первинного фінансового моніторингу щодо виявлення фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів. Ознак операцій, що

підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу всього три вони мають досить оцінний характер (наведені у Статті 16 Закону):

1) заплутаний чи незвичайний характер фінансової операції чи сукупності пов'язаних між собою фінансових операцій, які не мають очевидного економічного сенсу чи очевидної законної мети;

2) невідповідність фінансової операції характеру та змісту діяльності клієнта;

3) виявлення фактів неодноразового здійснення фінансових операцій, характер яких дає підстави вважати, що метою їх здійснення є ухилення від процедур обов'язкового фінансового моніторингу або ідентифікації, передбачених цим Законом (у зокрема дві або більше фінансових операцій, які здійснюються клієнтом протягом одного робочого дня з однією особою та можуть бути пов'язані між собою, за умови, що їх загальна сума дорівнює або перевищує суму, визначену частиною першою статті 15 Закону).

При тому, що закон передбачає використання Держфінмоніторингом отриманої інформації виключно з метою виконання цим уповноваженим органом своїх законних функцій, тобто виключно з метою протидії та запобігання легалізації коштів здобутих злочинним шляхом та фінансування тероризму, 100% гарантії збереження цієї інформації в Україні не існує. Власне як немає і будь-яких чітких інструкцій, спрямованих на розуміння клієнтом структури руху інформаційних потоків (тобто які органи мають право використовувати інформацію, яким чином вони отримують дані; для яких органів доступ закрито тощо) Незнання завжди породжує бажання уникнути такого ризику. Почасти саме тому в Україні постійно «пробуксовує» така популярна на Заході послуга як фінансове планування: клієнт просто не готовий відкрити інформацію банківському фахівцю, плюс варіанти трактування законів та їх часті зміни знову-таки не вселяють впевненості у завтрашньому дні.

Для власників великого приватного капіталу вимоги до конфіденційності часом є найпріоритетнішими. Як слідство, питання

фінансового моніторингу тісно пов'язані з принципом безпеки банківської таємниці.

Виходячи з положень ст. 17 Конституції України [26], де зазначено, що захист та забезпечення економічної безпеки є однією з найважливіших функцій держави, органи державної влади та Національний банк України, реалізуючи свої повноваження, здійснюють регулювання у сфері економіки, зокрема забезпечуючи таке регулювання на основі законодавчої бази. Крім того, державне управління економікою, особливо у сфері фінансового моніторингу, здійснюється на основі загальновідомого принципу невтручання органів державної влади у господарську діяльність суб'єктів господарювання.

Таким чином, держава, встановлюючи загальнообов'язкові правила поведінки щодо здійснення фінансового моніторингу, надає господарюючим суб'єктам, у тому числі й банкам, велику самостійність у визначенні та встановленні правил внутрішнього фінансового моніторингу. Якщо взяти до уваги досвід США, то метою діяльності аудиторів у США як суб'єктів первинного фінансового моніторингу є виявлення та сповіщення про операції, пов'язані з абсолютно всіма злочинами у фінансово-кредитній системі. Це означає, що аудитори та аудиторські фірми повідомляють контролюючі органи про сумнівні та, можливо, небезпечні операції. Крім того, аудиторська діяльність у Німеччині здійснюється відповідно до Закону «Про професійний статут аудиторів» 1961 р., відповідно до норм якого аудитор визначено як особу, яка повинна публічно здійснювати цю діяльність, підтвердила особисту та професійну компетентність шляхом складання відповідного іспиту.

Основою законодавчої бази України у сфері AML/CFT є: Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [17]; Закон України «Про банки і банківську діяльність»; Кримінальний кодекс України; Кодекс України про адміністративні правопорушення; Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів.

Держфінмоніторинг України включається до системи органів виконавчої влади та утворюється для реалізації державної політики у сфері AML/CFT. Основними напрямками діяльності Держфінмоніторингу є:

- 1) реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, а також внесення пропозицій щодо її формування;
- 2) створення та забезпечення функціонування єдиної державної інформаційної системи у сфері AML/CFT;
- 3) збирання, оброблення та аналіз інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов'язана з підозрою у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванні тероризму.

Отже, можна дійти висновків на підставі проведеного аналізу, що у всіх провідних країнах прийнято відповідні нормативно-правові акти щодо протидії легалізації злочинних коштів, до яких останнім часом внесено зміни і визначено аудиторів та аудиторські фірми первинними суб'єктами фінансового моніторингу.

2 ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

Організація фінансового моніторингу у комерційних банках України визначається Законом України «Про банки і банківську діяльність» [24] та «Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» [29].

Протягом 2021 року здійснювалися заходи з розробки пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правових актів у сфері ПВК/ФТ. Так, у звітному періоді було прийнято 16 нормативно-правових актів, розроблених Держфінмоніторингом.

Так, за 2021 рік погоджено 69 проєктів нормативно-правових актів, розроблених іншими державними органами, з них 52 погоджено без зауважень, а 17 – із зауваженнями.

При організації державного фінансового моніторингу в банківській сфері враховується досвід п'ятої директиви Європейського союзу по боротьбі з відмиванням коштів.

Так, 9 липня 2018 року набула чинності П'ята директива щодо боротьби з відмиванням грошей від 30 травня 2018 року («AMLD5») [35], спрямована на запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму через фінансову систему Європейського союзу («ЄС»). Держави-члени ЄС («держави-члени») повинні ввести в дію AMLD5 до 10 січня 2020 року.

Мета AMLD5 – внести зміни до Директиви (ЄС) 2015/849, яка називається Четвертою директивою ЄС щодо боротьби з відмиванням грошей. Прийняття AMLD5 стало наслідком терористичних атак по всій Європі та відповіддю на офшорний бізнес у «Панамських документах».

Зокрема, основною метою AMLD5 є зменшення можливостей зловживання лазівками злочинцями та ефективніша протидія фінансуванню тероризму.

Це має бути забезпечено шляхом (I) підвищення прозорості володіння трастами та юридичними особами; (II) розширення критеріїв оцінки третіх країн з високим рівнем ризику до гармонізованих критеріїв ідентифікації третіх країн з високим рівнем ризику; (III) гарантування загального рівня гарантій для операцій з цих країн.

Крім того, AMLD5 розширює сферу своєї дії на віртуальні валюти. Основні поправки можна розділити на: Публічний доступ до інформації про бенефіціарних власників Цей крок має підвищити прозорість та ефективність реєстру бенефіціарних власників («Реєстр»). Незважаючи на його доступність, він не буде необмеженим, але на нього поширюватимуться обмеження. AMLD5 проводить різницю між (I) Реєстром для компаній та інших юридичних осіб та (II) Реєстром для трастів та аналогічних юридичних утворень. Реєстр юридичних осіб має стати загальнодоступним без будь-яких обмежень та вимог продемонструвати «законний інтерес». З іншого боку, відповідно до Статті 31 п. 1 AMLD5 доступ до Реєстру трастів та аналогічних правових механізмів для будь-якої фізичної або юридичної особи буде обмежений «законним інтересом». В обох випадках роль держав-членів полягає у встановленні чітких правил доступності для громадськості. Хоча громадськість матиме доступ не до всієї інформації про бенефіціарних власників, а лише до обов'язкової інформації, такої як: ім'я, місяць та рік народження, країна проживання, громадянство бенефіціарного власника, а також характер та обсяг наявного бенефіціарного інтересу. Проте держави-члени можуть розширити доступ до додаткової інформації відповідно до правил захисту даних. Регулювання віртуальних валют AMLD5 розширює сферу зобов'язаних суб'єктів інші суб'єкти, у зв'язку з тим, що віртуальні валюти підпадатимуть під режим ПОД/ФТ [35].

Відповідно до статті 2 пункт 1 AMLD5 новими суб'єктами є: агенти з нерухомості, у тому числі за посередництвом у здачі в оренду нерухомого майна, але тільки щодо угод, за якими щомісячна орендна плата становить 10 000 євро або більше, провайдери, що займаються послугами обміну між

віртуальними валютами та фіатними валютами, провайдери гаранцій-охоронців, особи, які торгують або виступають як посередники у торгівлі творами мистецтва, де вартість угод становить 10 000 євро і більше, будь-яка інша фізична особа, яка зобов'язується надавати безпосередньо або через інших осіб, з якими ця інша особа пов'язана, матеріальну допомогу, сприяння або консультації з податкових питань як основну ділову або професійну діяльність. З вищеперелічених зобов'язаних суб'єктів, можна було б здійснювати моніторинг операцій із віртуальними валютами, оскільки у час це приваблює засіб платежу. Віртуальні валюти можуть використовуватися як різні засоби інвестування, обміну, зберігання цінностей, а також зловживатися в злочинних цілях.

Список політично значимих осіб: Держави-члени повинні опублікувати список політично значимих осіб (PEP), що містить конкретні функції, які, відповідно до нормативних актів, національних законів та адміністративних положень, дають право вважати їх видними державними функціями. Держави-члени повинні також співпрацювати з міжнародними організаціями, що діють на їх території та у зв'язку з цим вимагати від них видачі та підтримки в актуальному стані списку важливих державних функцій у цій організації.

Зниження порогових значень для передплачених карток та операцій з електронними грошима. Основна мета – скоротити кількість анонімних передплачених карток. Діючий поріг (250 євро) для ідентифікації власників передплачених карток знижується до 150 євро.

У разі віддалених платіжних операцій, необхідність ідентифікації клієнта виникає, коли сума операції перевищує 50 євро.

Підвищення рівня належної обачності при угодах за участю третіх країн із високим ступенем ризику AMLD5 посилює гарантії, пов'язані з діловими відносинами чи угодами, включаючи треті країни з високим рівнем ризику.

У цьому випадку зобов'язані організації повинні застосовувати посилені заходи щодо належної перевірки клієнтів для управління та зниження ризиків. Заходи щодо належної перевірки клієнтів, введені AMLD5, включають

наступне: отримання додаткової інформації про клієнта та бенефіціарного власника, що стосується передбачуваного характеру ділових відносин, джерела коштів та джерела багатства, причин передбачуваних або існуючих операцій, отримання схвалення вищого керівництва на встановлення чи продовження ділових відносин, проведення посиленого моніторингу ділових відносин, застосування додаткових елементів посиленої належної обачності, запровадження удосконаленого відповідного механізму звітності або систематичної звітності про фінансові операції обмеження ділових відносин чи угод із фізичними чи юридичними особами з третіх країн із високим рівнем ризику.

В цілому, прийняття AMLD5 має заповнити прогалини в законодавстві, а також покращити правовий інструмент у запобіганні використанню фінансової системи з метою фінансування тероризму та відмивання грошей. Тепер справа за державами-членами – перенести ці вимоги та належним чином виконати їх [35].

Рисунок 2.1 – Основні напрями фінансового моніторингу банку

Внутрішні документи з питань здійснення фінансового моніторингу є документами з обмеженим доступом, і у банку повинен бути визначений

порядок ознайомлення працівників, залежно від їх посадових обов'язків, підпис з цими документами. Ознайомлення працівників відбувається у разі затвердження або внесення змін до внутрішніх документів з питань здійснення фінансового моніторингу, а також при прийманні на роботу до банку.

Внутрішні документи банку з питань здійснення фінансового моніторингу повинні бути спрямовані на:

- забезпечення конфіденційності інформації про факт передавання відомостей про фінансову операцію клієнта Спеціально уповноваженому органу;
- забезпечення конфіденційності інформації про внутрішні документи банку з питань здійснення фінансового моніторингу;
- забезпечення конфіденційності інформації про рахунки і внески клієнтів банку, про клієнтів та їх фінансові операції, а також інших відомостей, що становлять банківську таємницю;
- запобігання залученню працівників банку до легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму.

Відповідно до Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, Правила внутрішнього фінансового моніторингу банку мають містити:

- опис організаційної структури внутрішньобанківської системи запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансуванню тероризму;
- вимоги до кадрового забезпечення внутрішньобанківської системи запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансуванню тероризму;
- основні засади діяльності (принципи, завдання, права) окремого структурного підрозділу банку із запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансуванню тероризму (у разі його створення);
- порядок обігу та забезпечення конфіденційності інформації щодо фінансових операцій;
- порядок надання інформації до правоохоронних органів, визначених законодавством України;

- опис формату і структури реєстру фінансових операцій (зведеного реєстру фінансових операцій);
- порядок ведення та доступу до реєстру (у тому числі до зведеного реєстру) фінансових операцій;
- порядок прийняття рішення щодо внесення інформації про фінансову операцію до реєстру фінансових операцій;
- порядок прийняття рішення щодо надання інформації та надання інформації про фінансову операцію до Спеціально уповноваженого органу;
- порядок надання інформації на запит Спеціально уповноваженого органу у випадках, передбачених законом;
- порядок зупинення фінансових операцій за рішенням банку у випадках, передбачених законом;
- порядок виконання рішень/доручень Спеціально уповноваженого органу у випадках, передбачених законом;
- порядок зберігання документів та інформації з питань фінансового моніторингу.

3 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Згідно із Базовим Законом, СПФМ подають до Держфінмоніторингу інформацію про порогові фінансові операції та підозрілі фінансові операції (діяльність). Всього з початку експлуатації ІСФМ Держфінмоніторингом отримано та оброблено 55 244 872 повідомлення про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, з яких 1 664 173 повідомлення отримано протягом 2021 року (рис. 3.1).

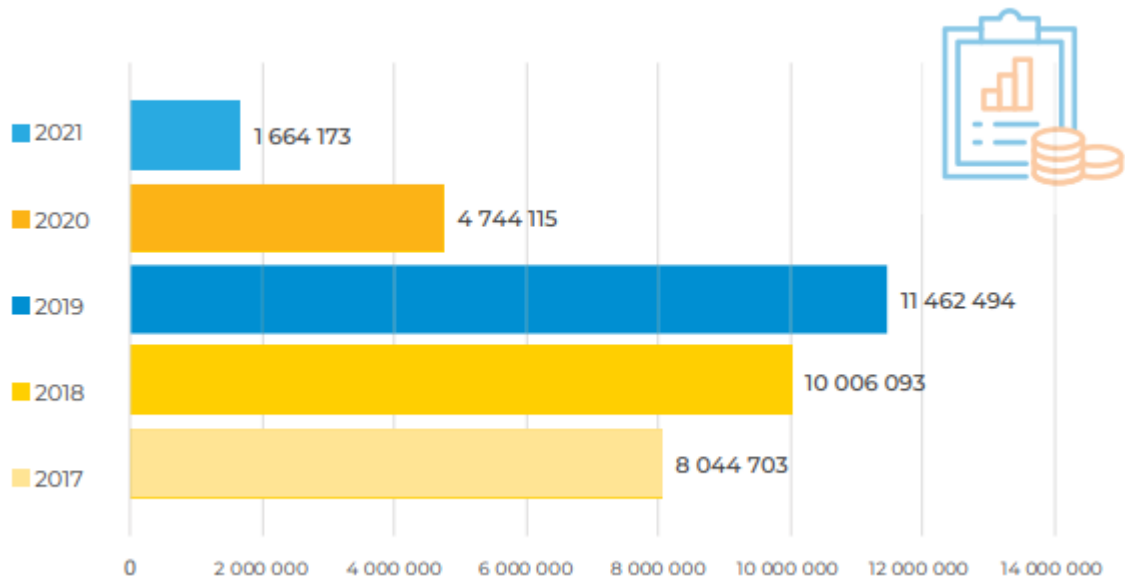

Рисунок 3.1 – Динаміка інформування про фінансові операції протягом 2017 – 2021 років [25]

Слід відмітити, що у 2021 році Держфінмоніторингом взято на облік 1 659 877 повідомлень про фінансові операції, що на 64,9% менше ніж у 2020 році (рис. 3.2). Зменшення кількості отриманих Держфінмоніторингом повідомлень від СПФМ відбулося у зв'язку з виконанням СПФМ вимог оновленого Базового Закону від 06.12.2019 № 361-ІХ, яким змінено підхід до виявлення фінансових операцій з ознаками фінансового моніторингу.

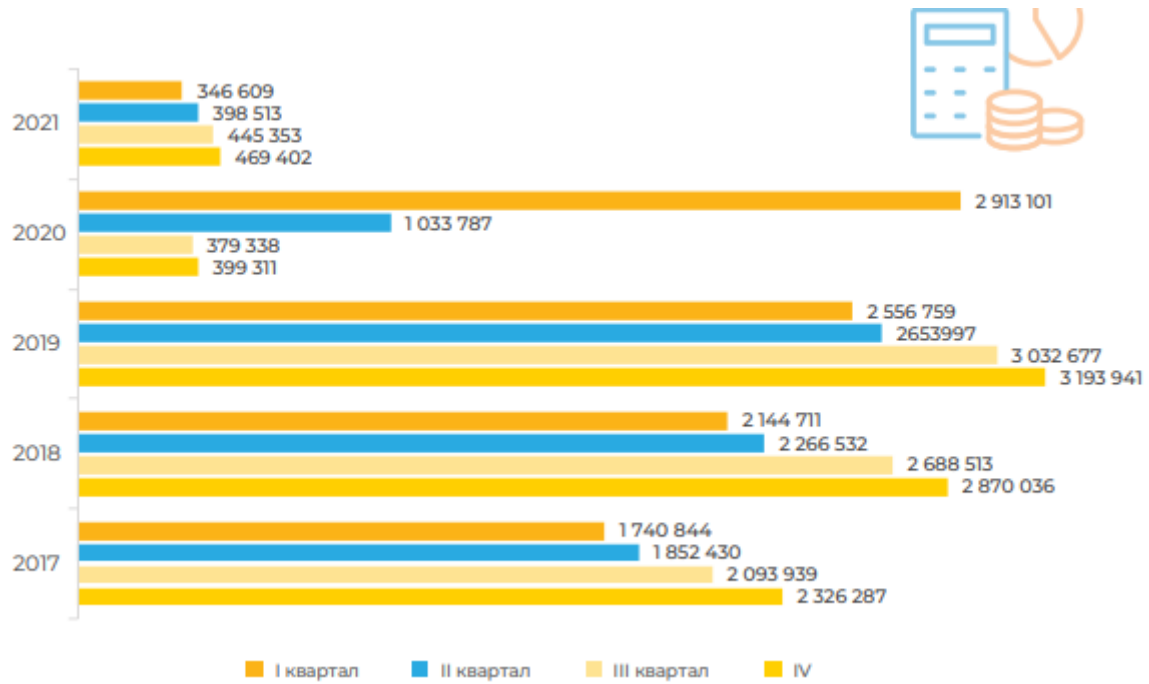

Рисунок 3.2 – Динаміка кількості повідомлень про фінансові операції, взятих держфінмоніторингом на облік протягом 2017 – 2021 років [25]

Найбільш активними в системі звітування, в розрізі СПФМ, є банки, які надсилають переважну більшість повідомлень про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу. Протягом 2021 року від банків взято на облік 98,71% від загальної кількості повідомлень про фінансові операції (рис. 3.3).

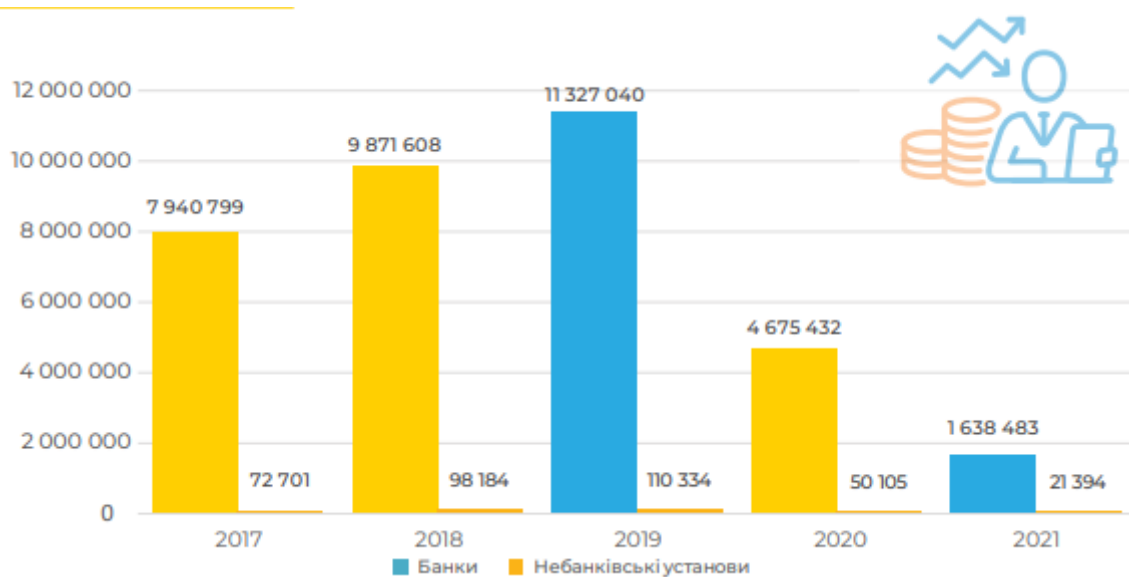

Рисунок 3.3 – Динаміка інформування про фінансові операції банками та небанківськими установами протягом 2017 – 2021 років [25]

Також слід зазначити, що питома вага помилок у повідомленнях складає лише 0,16% від загальної кількості отриманих Держфінмоніторингом у 2021 році повідомлень про фінансові операції.

Таким чином, відсоток повідомлень про фінансові операції, поданих СПФМ до Держфінмоніторингу протягом 2021 року коректно, складає 99,84% від загальної кількості повідомлень.

У 2021 році питома вага повідомлень про фінансові операції, що були отримані та взяті на облік Держфінмоніторингом від небанківських установ в електронному вигляді збільшилась порівняно з 2020 роком на 0,28% та складає 99,17% від загальної кількості повідомлень, взятих на облік Держфінмоніторингом від зазначеної категорії СПФМ (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Кількість повідомлень про фінансові операції, взятих на облік держфінмоніторингом, в розрізі типів подання станом на 01.01.2022 року [25]

Тип установи	Кількість повідомлень в електронному вигляді	Кількість повідомлень в паперовому вигляді
Банки	1 638 483	-
Небанківські установи	21 217	177

Серед небанківських установ найбільш активними у поданні повідомлень є професійні учасники фондового ринку (ринку цінних паперів). Питома вага таких повідомлень у загальному обсязі взятих на облік повідомлень про фінансові операції, що надійшли до Держфінмоніторингу від небанківського сектору склала 53,35% (див. рис. 3.4).

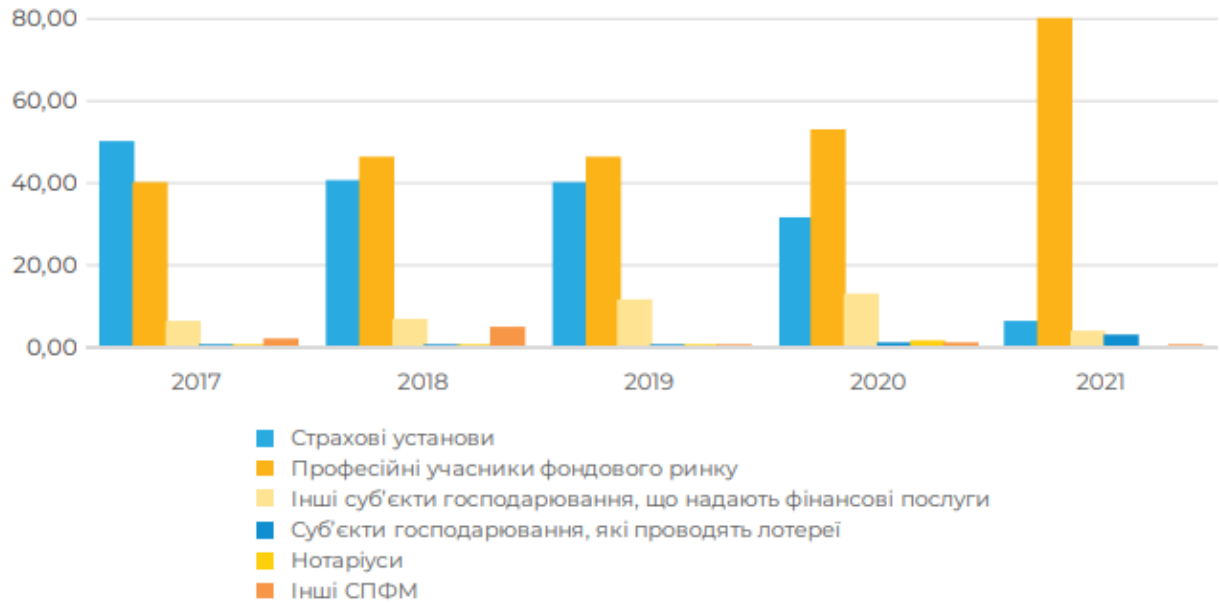

Рисунок 3.4 – Динаміка питомої ваги фінансових операцій, які взяті на облік держфінмоніторингом протягом 2017 – 2021 років, за видами суб'єктів небанківського сектору [25]

Як свідчить рисунок 3.4 питома вага фінансових операцій, взятих на облік Держфінмоніторингом від професійних учасників фондового ринку, у загальній кількості СПФМ небанківського сектору, починаючи з 2018 року має тенденцію до зростання з одночасним зменшенням питомої ваги фінансових операцій, поданих страховими установами. Така тенденція пов'язана насамперед із збільшенням кількості повідомлень про фінансові операції, взяті на облік Держфінмоніторингом від професійних учасників фондового ринку та зменшенням кількості страхових установ в Україні. Розподіл взятих на облік у звітному році повідомлень у розрізі ознак фінансового моніторингу має такий вигляд (рис. 3.5):

- порогові фінансові операції – 96,54% (1 582 370);
- підозрілі фінансові операції (діяльність) – 3,10% (76 501);
- порогові та підозрілі фінансові операції (діяльність) – 0,35% (421);
- фінансові операції, що надійшли на запит щодо відстеження (моніторингу) фінансових операцій – 0,01% (585)

Рисунок 3.5 – Питома вага фінансових операцій у загальній кількості взятих держфінмоніторингом на облік, у розрізі ознак фінансового моніторингу [25]

У 2021 році продовжується зростання питомої ваги підозрілих фінансових операцій та одночасне зменшення питомої ваги порогових фінансових операцій у загальній кількості поданих СПФМ повідомлень, яке розпочалось після набрання чинності у 2020 році нової редакції Базового Закону від 06.12.2019 № 361-ІХ. Відповідно до пункту 1 частини другої статті 8 базового Закону СПФМ зобов'язані стати на облік у Держфінмоніторингу.

Станом на 01.01.2022 на обліку у Держфінмоніторингу перебували 14 557 (у тому числі 3 007 відокремлених підрозділів) СПФМ (рис. 3.6).

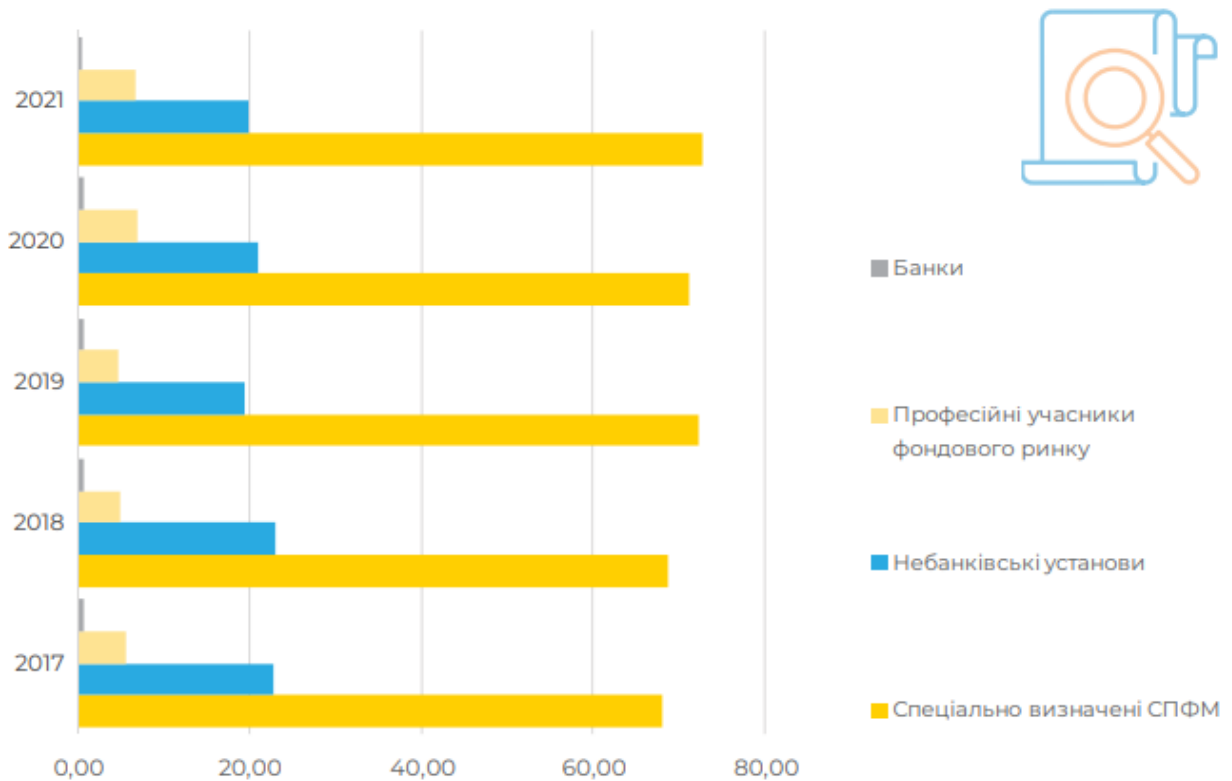

Рисунок 3.6 – Наростаючий підсумок питомої ваги спфм, які перебувають на обліку у держфінмоніторингу, у розрізі їх видів [25]

Для деталізації аналізу сучасного стану системи державного фінансового моніторингу в банківській системі України необхідно також розуміти шляхи оцінки ризику участі банків у нелегальних схемах (див. додаток Б-Д) [25].

Не зважаючи на добровільну чи несвідому участь банків у нелегальних схемах (далі – УБуНС), банки повинні нести відповідальність за скоєні правопорушення. Існує достатня кількість схем легалізації доходів одержаних злочинним шляхом за участю банків, тому дослідження типових схем дасть змогу підвищити рівень їх виявлення та запобігання. НБУ виокремив декілька типових схем сумнівних дій клієнтів банків (табл. 3.1) [10].

Очевидно, що наведений нижче перелік схем не є вичерпним та включає найбільш розповсюджені нелегальні дії клієнтів, які на практиці можуть комбінуватися.

Таблиця 3.1 – Типові схеми сумнівних дій клієнтів банку [16, с. 200]

Назва схеми	Сутність схеми
Виведення капіталу	Застосовується при продажі товару на експорт іноземним компаніям. Спочатку у контракті зазначається одна валюта розрахунку за товар, а потім один з клієнтів змінює валюту на іншу. Внаслідок цього в країну надходять значно менші обсяги виручки, оскільки прописаний курс у декілька разів нижче за ринковий. Результатом проведення даної схеми є виведення значних обсягів капіталу за межі країни, що прямо впливає на попит/пропозицію та курс національної валюти.
Корупційна	Одним з прикладів передумов застосування даної схеми може бути проведення державним підприємством тендеру на закупівлю необхідного товару чи послуги. Зазвичай менша частина отриманих коштів використовується учасниками тендеру за призначенням, а більша – надається іншим особам як фінансова допомога або позика, тобто переводиться в готівку.
Котел	Учасниками даної схеми є фіктивні компанії, які пов'язані між собою та обслуговуються в одному банку. Діяльність деяких подібних компаній спрямована на продаж товарів і послуг тільки за готівку, а деякі такі компанії мають потребу в готівці, оскільки працюють лише за безготівковим розрахунком. Компанії, які працюють тільки з готівковими грошима, не проводять процедуру інкасації, а продають свою готівкову виручку пов'язаним з собою фіктивним компаніям, отримуючи при цьому безготівкові кошти начебто за продаж відповідних товарів чи послуг. Відповідно компанії, які купують готівку, насправді не отримують зазначених товарів чи послуг, а лише кеш на вказану суму продажу
Фіктивні доходи	Застосовується для відображення в електронній декларації доходів фізичних осіб фіктивно сформованих джерел походження грошей. Тобто, метою використання даної схеми є необхідність приховування джерел походження ДЗОШ. Суть даної схеми полягає в тому, що за рахунок отриманих кредитних коштів від банку компанії купують цінні папери (далі – ЦП) у інших компаній. Потім вони надають фінансову допомогу фізичним особам, які також купують ЦП. Після продажу цих ЦП фізичні особи мають можливість задекларувати дохід від продажу. Такі операції проводилися декілька разів по колу [10]. Тобто, фактично доходи від операцій з продажу ЦП фізичними особами не отримуються, але вносяться до декларації, будучи «прикриттям» для ДЗОШ. «Циклічний» характер проведення таких операцій мав насторожити банк та стати підставою для зупинення «схемних» операцій
Готівкові без готівки	Схемою користуються компанії, які мають однакові ознаки та пов'язані між собою, а також не бажають сплачувати податкові стягнення. На першому етапі застосування даної схеми декілька юридичних осіб оплачує товар/послугу, надані іншою компанією, за безготівковим розрахунком
Переведення в готівку або отримання готівки	Основними суб'єктами даних схем є фіктивні компанії, які шляхом проведення схемних операцій бажають здійснити ЛДОЗШ або вивести кошти за межі країни. Суть таких схем проста: фізичні або юридичні особи здійснюють безготівкову оплату за нібито отримані товар/послугу від компаній, які можуть навіть не мати ліцензії на здійснення таких торговельних операцій. Зазвичай такі компанії мають всі ознаки фіктивної діяльності або участі в кримінальних справах. Після отримання безготівкової оплати, фіктивні компанії починають активне зняття готівки в великих обсягах

Дослідження типових схем проведення нелегальних операцій з участю банків дало зрозуміти, що сьогодні, не зважаючи на поширення безготівкових розрахунків, існує багато варіантів ЛДОЗШ, ухилення від податків та виведення капіталу. Кожна з наведених вище схем створює значні ризики та втрати як для банку, так і для економіки всієї країни, тому сьогодні окрім традиційного набору банківських ризиків (кредитний, процентний, валютний та ін.), значна увага повинна приділятися ризику УБуНС.

У таблиці 3.2 наведено інформацію щодо фактичних значень Базельського індексу окремих країн світу, різних за ступенем свого економічного розвитку.

Таблиця 3.2 – Базельський індекс протидії відмиванню коштів різних країн світу протягом 2016-2020 рр.

Країна	2016		2017		2018		2019		2020		Відхилення	
	Інд.	Ранг	Інд.	Ранг	Інд.	Ранг	Інд.	Ранг	Інд.	Ранг	Інд.	Ранг
Афганістан	8,51	2	8,38	2	8,28	3	7,76	4	8,16	1	-0,35	-1
Греція	5,53	84	5,11	105	4,56	96	4,56	96	3,73	127	-1,8	43
Єгипет	4,74	122	5,66	87	5,35	62	4,55	98	4,96	82	0,22	-40
Іспанія	4,94	109	4,87	114	4,45	101	4,42	100	3,66	129	-1,28	20
Китай	6,70	39	6,53	51	6,02	40	6,59	19	6,76	18	0,06	-21
Польща	4,40	135	4,50	130	4,38	104	4,34	102	4,36	110	-0,04	-25
Росія	6,22	58	6,22	64	5,83	47	5,75	48	5,51	52	-0,71	-6
США	5,17	97	4,85	116	5,00	82	5,03	72	4,57	100	-0,6	3
Україна	6,57	46	6,52	52	6,06	39	6,01	37	5,23	67	-1,34	21
Японія	5,76	76	5,36	98	5,11	75	5,02	73	5,16	69	-0,6	-7

Базельський індекс оцінюється за бальною шкалою від 0 до 10, тобто чим ближче значення індексу до десяти, тим вищий рівень ризику ЛДОЗШ притаманний країні. Умовно можна поділити шкалу на три рівня ризику: від 0 до 4 – низький, від 4 до 7 – значний, від 7 до 10 – високий.

У цілому, протягом 2016-2020 рр. приблизно 70-75% країн світу мають значний рівень ризику, 15-20% країн – низький, і менше 10% країн – високий. Більш того, останніми роками спостерігається тенденція до зменшення значення даного показника майже всіма країнами, що є в рейтингу. Звісно, країни з нульовим ризиком відмивання грошей не існує, так як і немає країни зі стовідсотковим ризиком. Однак, у таблиці 3 наведено топ 5 країн з

найнижчим та найвищим рівнем ризику відмивання коштів протягом 2016-2020 рр. відповідно до значень Базельський індекс.

Таблиця 3.3 – Топ 5 країн з найнижчим та найвищим рівнем ризику ЛДОЗШ відповідно до значень Базельського індексу протягом 2016-2020 рр.

Країна	2016		2017		2018		2019		2020		Відхилення	
	Інд.	Ранг	Інд.	Ранг	Інд.	Ранг	Інд.	Ранг	Інд.	Ранг	Інд.	Ранг
Топ 5 країн з найнижчим рівнем ризику												
Естонія	3,82	147	3,83	144	2,73	128	2,68	125	2,36	141	-1,46	-6
Фінляндія	3,05	149	3,04	146	2,57	129	3,17	124	2,97	139	-0,08	-10
Болгарія	3,83	146	3,87	143	3,53	124	3,51	120	3,12	138	-0,71	-8
Норвегія	4,63	127	4,56	127	4,12	112	3,91	114	3,19	136	-1,44	9
Нова Зеландія	3,86	145	3,91	142	3,20	126	3,18	123	3,24	135	-0,62	-10
Топ 5 країн з найвищим рівнем ризику												
Афганістан	8,51	2	8,38	2	8,28	3	7,76	4	8,16	1	-0,35	-1
Гаїті	7,32	19	7,50	17	7,33	11	7,34	6	8,15	2	0,83	-17
М'янма	7,71	10	7,58	13	7,50	6	7,93	1	7,86	3	0,15	-7
Лаос	7,40	16	8,28	5	8,25	4	8,21	2	7,82	4	0,42	-12
Мозамбік	7,89	7	8,08	6	8,28	2	8,22	1	7,81	5	-0,08	-2

Станом на 2020 рік Базельського індексу в Україні становить 5,23, що на 0,78 та 1,39 менше, ніж у 2019 р. та 2012 р. відповідно. Тобто, останні декілька років ступінь ризику відмивання грошей в Україні зменшувався в незначній мірі, але таку ситуацію можна вважати позитивною, враховуючи складні політичні та економічні обставини в цих роках. (табл. 3.4).

Інформація, що наведена в таблиці 3.4, свідчить про те, що у першому кварталі 2021 р. кількість отриманих повідомлень у 8 разів менша, у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року. ДСФМУ зазначає, що така ситуація відбулася у зв'язку з виконанням суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог оновленого закону, яким змінено підхід до виявлення фінансових операцій з ознаками фінансового моніторингу [2].

Таблиця 3.4 – Кількість поданих банками та НФУ повідомлень до ДСФМУ про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу у 2017-2021 рр.

	1 кв. 2017		1 кв. 2018		1 кв. 2019		1 кв. 2020		1 кв. 2021	
	шт.	%	шт.	%	шт.	%	шт.	%	шт.	%
Банки	1735732	99,12	2135729	98,88	2539120	99,03	2898144	99,08	342204	98,57
НФУ:	15410	0,88	24191	1,12	24871	0,97	26911	0,92	4964	1,43
Всього	1751142	100	2159920	100	2563991	100	2925055	100	347168	100

Інформація, що наведена в таблиці 3.4, свідчить про те, що у першому кварталі 2021 р. кількість отриманих повідомлень у 8 разів менша, у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року. ДСФМУ зазначає, що така ситуація відбулася у зв'язку з виконанням суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог оновленого закону, яким змінено підхід до виявлення фінансових операцій з ознаками фінансового моніторингу [2, с. 121].

Протягом останніх років банки залишаються основними інформаторами щодо фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу (далі – ФМ), тому банкам притаманний найвищий ступінь ризику участі у нелегальних схемах. Частка поданих повідомлень банками у загальній кількості повідомлень протягом аналізованого періоду перевищує 98,5%, при чому майже всі повідомлення стосуються операцій з ознаками обов'язкового ФМ.

Позитивні зміни щодо збільшення кількості безготівкових операцій у 2020 році були спричинені активним розвитком інформаційних технологій та, зокрема, пандемією. Проте, готівкові операції за обсягами все ще перевищують безготівкові, що свідчить про можливість клієнтів банку використовувати готівку з метою швидкого та анонімного переказування коштів, переміщення значних обсягів коштів через кордон тощо. Тому в Україні рівень ризику використання готівкових коштів з метою відмивання грошей вважається високим [6].

4 РОЗВИТОК СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ЯК НЕВІД'ЄМНОЇ ЧАСТИНИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО КОНТРОЛЮ Й БЕЗПЕКИ В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

Законом України від 06.12.2019 № 361-IX «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» визначено, що фінансовий моніторинг є сукупністю заходів, які здійснюються його суб'єктами у сфері AML/CFT та фінансування розповсюдження зброї масового знищення, що передбачають проведення державного і первинного фінансового моніторингу.

Згідно із Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», СФМ охоплює первинний та державний рівні. Перший охоплює банківські установи, страхові компанії та їхніх посередників, кредитні спілки, ломбарди, платіжні організації й учасників платіжних систем, професійних учасників ринку цінних паперів, операторів поштового зв'язку, аудиторів, бухгалтерів, адвокатів, нотаріусів, фінансових посередників та інших осіб й установи. До державного рівня відносять НБУ, Мінюст, ДСФМ, НКЦПФР, Міністерство цифрової трансформації тощо.

Зазначимо, що первинний фінансовий моніторинг характеризується такими основними функціями:

- упорядкувальна (організаційно-управлінська), на основі чинного законодавства передбачає визначення системи і порядку проведення моніторингу, його виконавців, їхніх завдань, обов'язків, форм і засобів фінансового спостереження;

- контрольна-наглядова – реалізується через ідентифікацію і вивчення особи клієнта, який здійснює фінансову операцію, перевірку його видів

діяльності, зіставлення з ними предметів операцій, стосовно яких здійснюється фінансовий моніторинг;

- оперативно-аналітична – аналіз змісту фінансової операції та імовірність виникнення ризику відмивання грошей;

- інформаційна – передбачає обмін інформацією між суб'єктами державного і первинного фінансового моніторингу щодо підозрілих операцій;

- превентивна – полягає у запобіганні відмиванню грошей суб'єктами державного і первинного фінансового моніторингу [14, с. 110].

Цей закон розроблений відповідно до світових норм функціонування СФМ та запроваджує у вітчизняну практику міжнародні стандарти й правові норми ЄС у сфері AML/CFT. Зокрема, вимоги Директиви ЄС від 30.05.2018 № 843, яка регламентує заходи щодо недопущення застосування фінансової системи для легалізації злочинних коштів і фінансового забезпечення терористичної діяльності, та Регламент ЄС від 20.05.2015 № 847 у сфері надання інформації про грошові перекази. Новий Закон, який почав діяти у квітні 2020 р., суттєво поліпшив нормативно-правове забезпечення СФМ, він має низку актуальних норм.

До них варто віднести, на нашу думку, такі:

- 1) зменшення кількості ознак моніторингу фінансових операцій до чотирьох (було 17) та збільшення їх розміру до 400 тис грн, що дасть змогу суб'єктам СФМ зосередити увагу на справді ризикових транзакціях. Водночас така зміна поліпшить умови ведення фінансово-господарської діяльності економічними суб'єктами та проведення ними міжнародних операцій із переказом коштів в іноземній валюті;

- 2) уведення ризикоорієнтованого підходу у процес проведення фінмоніторингу і його обов'язковість для всіх учасників первинного рівня контролю.

Суб'єкт первинного рівня моніторингу визначає рівень відповідних ризиків відповідно до чинних нормативно-правових актів.

Держфінмоніторинг згідно з повноваженнями на постійній основі здійснює збирання, оброблення та аналіз інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов'язана з підозрою у ВК/ФТ. Інформація для аналізу (операційного та стратегічного) надходить від: СПФМ; правоохоронних та розвідувальних органів; СДФМ та інших державних органів; ПФР іноземних країн. Держфінмоніторингом здійснюється комплексний аналіз отриманої інформації та виявлення сумнівних фінансових операцій в державному і комерційному секторах економіки із залученням фінансових та нефінансових посередників. Первинна обробка та аналіз інформації здійснюється в аналітичному сегменті ІСФМ. Всі отримані повідомлення, що попадають у сховище Держфінмоніторингу, розділяються за ступенем ризику та підлягають ґрунтовному аналізу з урахуванням всієї наявної інформації. За результатами такого аналізу створюються досьє для проведення фінансових розслідувань. Варто зазначити, що з набуттям чинності оновленого Базового Закону (28.04.2020) запроваджено перехід на ризик-орієнтований підхід та кейсове звітування при поданні повідомлень про підозрілі фінансові операції (діяльність) СПФМ. Так, протягом 2021 року Держфінмоніторингом отримано від СПФМ з визначеними ознаками підозр 36 516 повідомлень про підозрілі фінансові операції (діяльність). У 2020 році (з 28.04.2020 по 31.12.2020) Держфінмоніторингом отримано від СПФМ з визначеними ознаками підозр 11 379 повідомлень про підозрілі фінансові операції (діяльність). Загалом, у 2021 році Держфінмоніторингом для активної роботи було відібрано 488 088 повідомлень про фінансові операції, що стали базою для формування 5 575 досьє. У 2020 році Держфінмоніторингом для активної роботи було відібрано 1 229 660 повідомлення про фінансові операції, що стали базою для формування 2 859 досьє (рис. 4.1). Досьє аналізується на предмет виявлення підстав вважати, що фінансова операція може бути пов'язана з ВК/ФТ чи пов'язана із вчиненням іншого діяння, визначеного Кримінальним кодексом України. Держфінмоніторинг здійснює аналіз

фінансових операцій, який заснований на ризик-орієнтованому підході з урахуванням міжнародного досвіду боротьби з ВК/ФТ. В порівнянні з попереднім 2020 роком кількість заведених досьє збільшилась на 95% або на 2 716 досьє. За результатами опрацювання досьє у 2021 році Держфінмоніторингом до правоохоронних та розвідувальних органів передано 1 170 матеріалів, у т.ч. 767 узагальнених матеріалів та 403 додаткових узагальнених матеріали. Аналіз отриманих повідомлень здійснюється із врахуванням додаткової інформації, що одержується на запити Держфінмоніторингу.

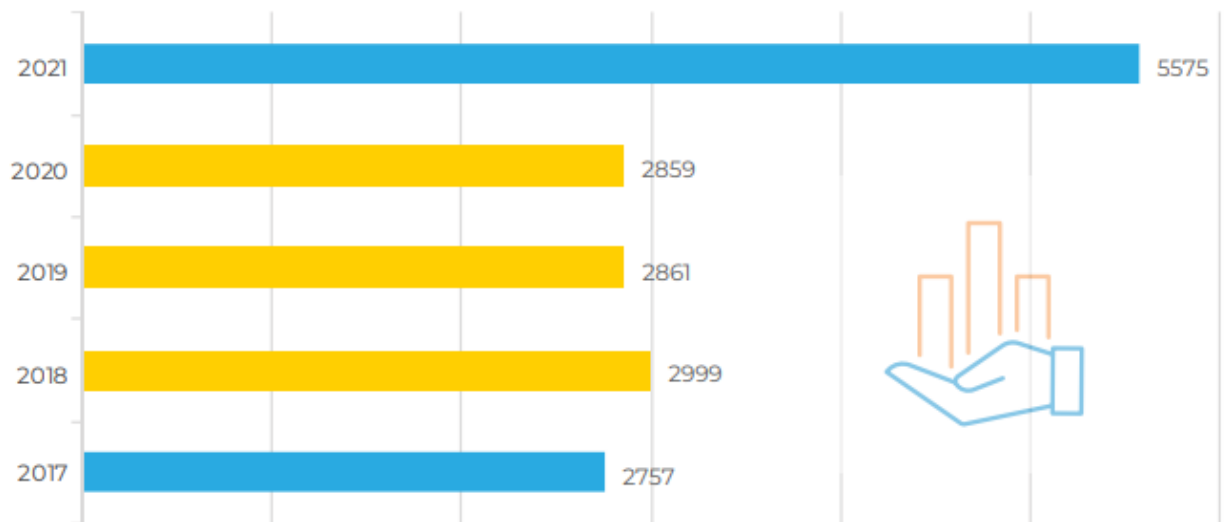

Рисунок 4.1 – Динаміка формування досьє в 2017 – 2021 роках

Відповідно до статті 23 Базового Закону Держфінмоніторинг приймає відповідні рішення та доручення про зупинення фінансових операцій, а саме:

- про подальше зупинення фінансової операції в порядку частини другої статті 23 Базового Закону;
- про зупинення видаткових операцій на рахунках клієнтів СПФМ (осіб) у порядку частини третьої статті 23 Базового Закону;
- про скасування свого рішення про подальше зупинення відповідних фінансових операцій або зупинення видаткових фінансових операцій в порядку частини дев'ятої статті 23 Базового Закону;

- щодо доручення СПФМ зупинення/ поновлення чи проведення або забезпечення моніторингу фінансових операцій відповідної особи на виконання запиту уповноваженого органу іноземної держави, в порядку частини третьої статті 31 Базового Закону.

У 2021 році Держфінмоніторингом зупинено фінансові операції 151 особи.

ВИСНОВКИ

В результаті аналізу всього вищевикладеного можемо зробити висновки про те, що система фінансового моніторингу ґрунтується на швидкому обміні інформацією

Також під фінансовим моніторингом можна розуміти ряд заходів, що вживаються органами нагляду та компетентними державними органами з метою попередження, виявлення та припинення дії, пов'язаних з відмиванням доходів та фінансуванням тероризму.

Фінансовий моніторинг – це сукупність заходів, що здійснюються та фінансованих суб'єктом фінансового моніторингу, зі збору та аналізу інформації про трансакції суб'єктів господарювання. Ці заходи базуються на нормах українського законодавства у сфері ФТ з метою запобігання залучення кредитної організації до злочинних схем, які несуть загрозу для репутації та фінансової стабільності цієї організації.

Основною метою фінансового моніторингу є запобігання відмиванню (легалізації) так званих «брудних» грошових коштів, тобто. здобутих злочинним шляхом, та протидія фінансування тероризму.

Найбільш активними в системі звітування, в розрізі СПФМ, є банки, які надсилають переважну більшість повідомлень про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу.

Для деталізації аналізу сучасного стану системи державного фінансового моніторингу в банківській системі України необхідно також розуміти шляхи оцінки ризику участі банків у нелегальних схемах.

Українська система проведення фінмоніторингу ризиків використовує комплексний підхід та має підвищений ступінь складності. Дієвість ризико-орієнтованого підходу залежить від результативності співпраці між банківськими установами, ДСФМУ, прокуратури, органів внутрішніх справ та інших учасників фінмоніторингу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова О. В. Фінансовий моніторинг в системі державного фінансового контролю: теорія, методологія, практика: монографія. Краматорськ: ДДМА, 2017. 300 с.
2. Бухтіарова А. Національна система фінансового моніторингу України. Економіка та суспільство. 2019. Вип. 20. С. 121–130.
3. Внукова Н. М. Управління ризиками фінансових установ у сфері фінансового моніторингу. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2018. № 8(36). С. 64–68.
4. Вовчак О. Д. Фінансовий моніторинг ризиків як інструмент фінансового оздоровлення банків. Економічний простір. 2020. Вип. 157. С. 74–77.
5. Воронкова О. М. Фінансовий моніторинг на ринку цінних паперів України: сучасні реалії та перспективи. Економічний вісник університету. 2020. № 45. С. 175–184.
6. Горизонтальний огляд звітів про взаємні оцінки країн у сфері боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. К., 2021. 703 с.
7. Дзедзик І. Б. Місце ризиків у системі фінансового моніторингу операцій банківської установи // Регіональна економіка. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2008. № 4. С. 109–115.
8. Дзедзик І. Б. Ризикологічні основи фінансового моніторингу операцій банків // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2010. № 1 (7). С. 153.
9. Дзедзик І. Б. Роль фінансового моніторингу в забезпеченні прозорості діяльності банківської установи // Економіка: проблеми теорії та практики. Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. Вип. 252: у 6 т. Т. IV. С. 965–973.
10. Дмитров С. О. Фінансовий моніторинг в банку. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 336 с.

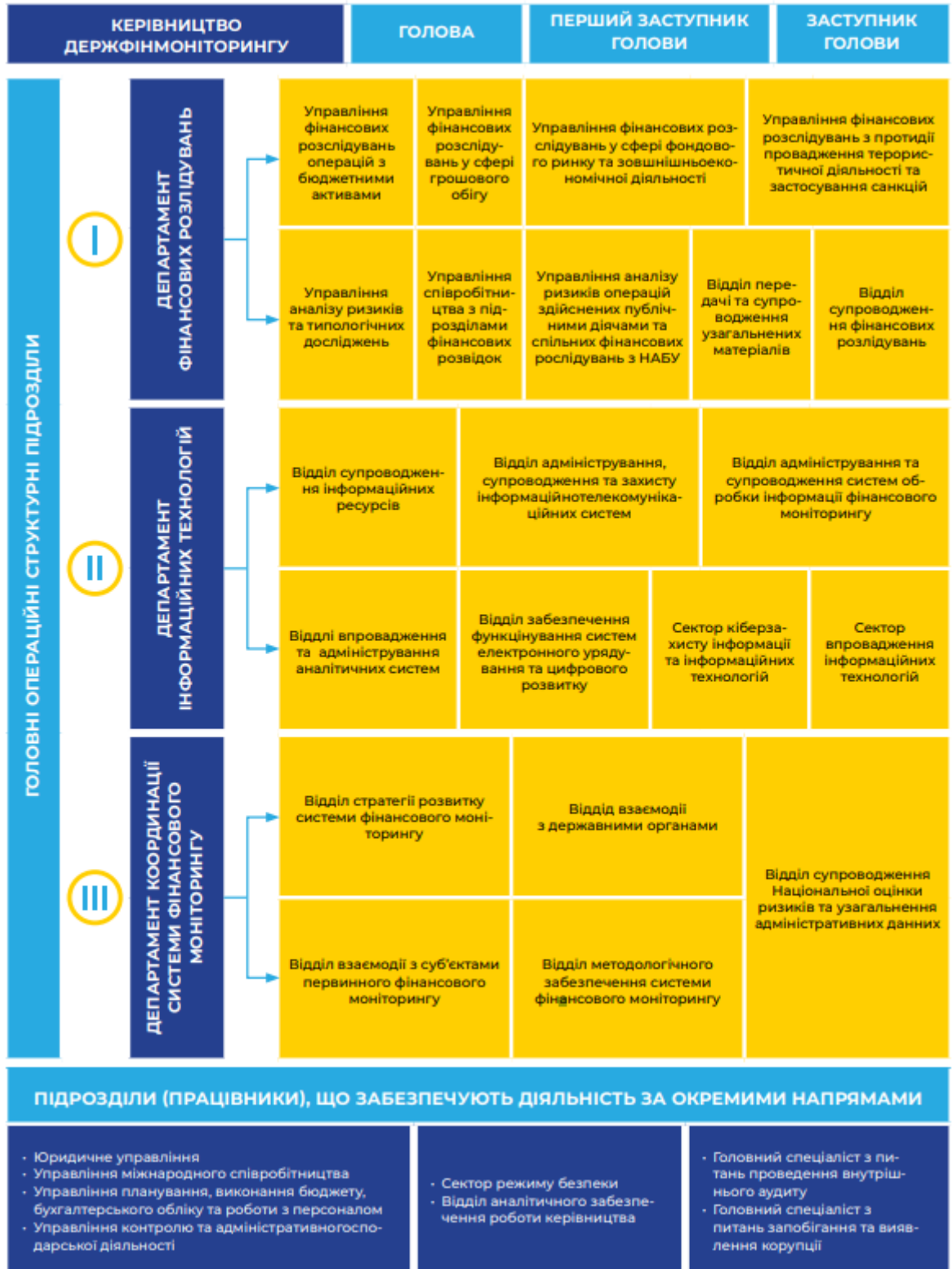
11. Доценко Т. В. Удосконалення системи фінансового моніторингу як інструмент забезпечення економічної безпеки національної економіки: дис. ... доктора філософії: 051 – економіка ; Сумський державний університет. Суми, 2020. 306 с.
12. Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках. К.: Центр учбової літератури, 2014. 292 с
13. Козинець І. Г., Фінансовий моніторинг в Україні: новий етап розвитку. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 2. С. 237–239.
14. Колодізев О. М. Зростання ролі банків як суб'єктів первинного фінансового моніторингу на етапі мінімізації ризиків відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом. Банківська справа. 2018. № 1–2. С. 7–21.
15. Кузьменко О. В. Сценарії реформування національної системи фінансового моніторингу // Економіка та держава. 2020. № 1. С. 9–15.
16. Мельник О. П. Тенденції розвитку фінансового моніторингу в Україні та світова практика. Правові новели. 2020. №10. С. 200–206.
17. Рекуненко І. І. Особливості формування та застосування системи фінансового моніторингу в Україні. Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». 2020. № 1. С. 104–117.
18. Світовий досвід проведення національних оцінок ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму. К., 2021. 344 с.
19. Типологічне дослідження «Відмивання доходів від податкових злочинів». Київ, 2021. 82с.
20. Фінансова розвідка України. 20 років розвитку та звершень: Збірка матеріалів з нагоди 20-річчя з дня створення Державної служби фінансового моніторингу України. К., 2022. 158 с.
21. Шаповал Ю. І. Регулятивні та наглядові технології на фінансовому ринку: сучасна практика і виклики. Економіка України. 2020. № 12. С. 21–35.
22. Andreas Insam, Joachim Kaetzler Отмывание денег. Банковский мониторинг. NWV Neuer Wissenschaftlicher Verlag, Вена Грацю. 2006. 413с.

23. International standards on combating money laundering and the financing of terrorism & proliferation the FATF recommendations. Updated March 2022. 142p.
24. Закон України «Про банки і банківську діяльність», від 17.04.2022 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
25. Звіт державної фінансової служби фінансового моніторингу України за 2021 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2021ukr.pdf>
26. Конституція України, від 01.01.2020 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
27. Наранович О. Фінансовий моніторинг в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sn-group.kiev.ua/u_let_1.php.
28. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://fiu.gov.ua>
29. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, від 15.01.2021 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text>
30. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України» від 29.07.2015 № 537. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text>
31. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, від 24.05.2022 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
32. Фінансовий моніторинг в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://finmon.bank.gov.ua/finmon/>
33. Фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу, від 27.02.2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://medoc.ua/blog/finansovi-operaci-jaki-pidljagajut-finansovomu-monitoringu>

34. Які операції підпадають під фінмоніторинг: нагадування від ДПС, від 16.08.2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.dtkr.ua/finance/bank-system/71338>
35. AMLD5 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32018L0843&qid=1533634157117>
36. Australia 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.g20.org.
37. Dekhtyar N. A., Deyneka O.V., Pihul N. G. Optimization of government expenditures structure in conditions of implementation of social and economic reforms in Ukraine // Bulletin of the National academy of sciences of the Republic of Kazakhstan. Volume 2, Number 378 (2019), P. 88 – 92 <https://doi.org/10.32014/2019.2518-1467.44>
38. FATF steps up the fight against money laundering and terrorist financing [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.fatf-gafi.org/documents/documents/fatfstepsupthefightagainstmoneylaunderingandterroristfinancing.html
39. James S. Henry The Price of Offshore Revised. Tax Justice Network., July 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.taxjustice.net.
40. SupTech, RegTech та FinTech – що це таке і у чому різниця: пояснює експерт НБУ. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://ain.ua/2019/05/17/suptechregtech-ta-fintech/>
41. The FATF Recommendations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF_Recommendations.pdf.
42. The Financial Action Task Force (FATF) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.fatfgafi.org
43. The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oecd.org
44. UK Presidency of G8 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.gov.uk/government/topical-events/g8-2013.

ДОДАТОК А

Структура державної служби фінансового моніторингу [25]

ДОДАТОК Б

Схема 1. Відмивання доходів, отриманих від розкрадання бюджетних коштів з використанням підприємств з ознаками фіктивності та прихованого обготівковування [25].

Правоохоронним органом спільно з Держфінмоніторингом виявлено схему розкрадання коштів державних підприємств, залучених до будівництва доріг (рис. 1).

Рисунок 1 – Відмивання доходів, отриманих від розкрадання бюджетних коштів з використанням підприємств з ознаками фіктивності та прихованого обготівковування

В ході фінансового розслідування встановлено, що кошти, які попередньо були перераховані від установ державного сектору на користь підприємств-учасників Державної програми «Велике будівництво» як оплата за роботи з будівництва та ремонту доріг, перераховано на користь Підприємства А як оплата за пісок, щебінь, ґрунт.

У Підприємства А відсутні будь-які дозволи та ліцензії на видобування корисних копалин, воно є посередником, фактичного постачання товару на користь підприємств-учасників Державної програми не відбувалось.

Отримані Підприємством А кошти від підприємств-учасників «Великого будівництва» надалі із використанням низки підприємств з

ознаками фіктивності транзитом були перераховані як оплата різноманітних робіт, послуг та як фінансова допомога на користь суб'єктів господарювання, що потенційно володіють готівковими коштами та здійснюють діяльність у сфері оптової та роздрібною торгівлі, а також у сфері азартних ігор (лотерей).

ДОДАТОК В

Схема 2. Відмивання доходів через «зустрічні потоки» [25]

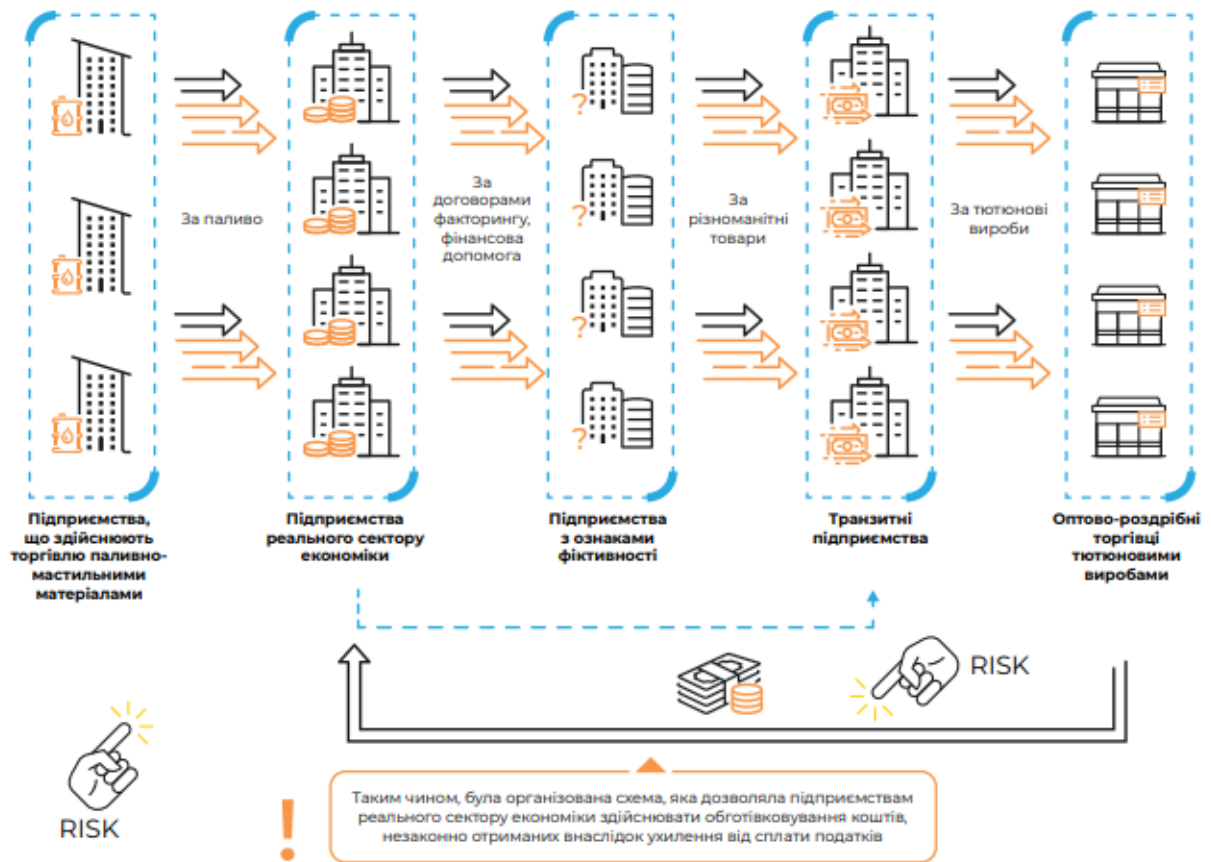

Рисунок 2 – Відмивання доходів через «зустрічні потоки»

Держфінмоніторингом спільно з правоохоронним органом виявлено масштабну схему за участі професійної мережі з відмивання коштів, що сприяє ухиленню від сплати податків шляхом штучного формування податкового кредиту з ПДВ з подальшим переведенням безготівкових коштів у готівку через механізм «зустрічних потоків» із використанням підприємств оптово-роздрібною торгівлі тютюновими виробами (рис. 2).

В ході фінансового розслідування встановлено, що на рахунки Групи підприємств з ознаками фіктивності надходили кошти від ряду Підприємств реального сектору економіки, які в свою чергу отримували їх від інших підприємств, що здійснювали діяльність на ринку торгівлі паливно-мастильними матеріалами. Привертає увагу, що при перерахуванні коштів на

користь Групи підприємств з ознаками фіктивності (новостворені підприємства з одноособовим посадово-засновницьким складом, підприємства не декларують доходи та не сплачують податки, відсутні ресурси для здійснення господарської діяльності) було використано такі фінансові інструменти як «оплата за договором факторингу» та «фінансова допомога», за допомогою яких здійснюється розірвання ланцюгу переміщення товарів згідно з податковими накладними, що ускладнює об'єднання окремих суб'єктів господарювання у єдину конвертаційно-транзитну групу.

Надалі було встановлено, що за допомогою механізму «зустрічних потоків» кошти з рахунків Групи підприємств з ознаками фіктивності через транзитні підприємства переказано на користь Оптово-роздрібних торговців тютюновими виробами, що надають послуги з переведення безготівкових коштів у необліковану готівку. Правоохоронним органом здійснюється досудове розслідування.

ДОДАТОК Г

Схема 3. Відмивання привласнених коштів банківських установ з використанням механізму «скрутки» [25]

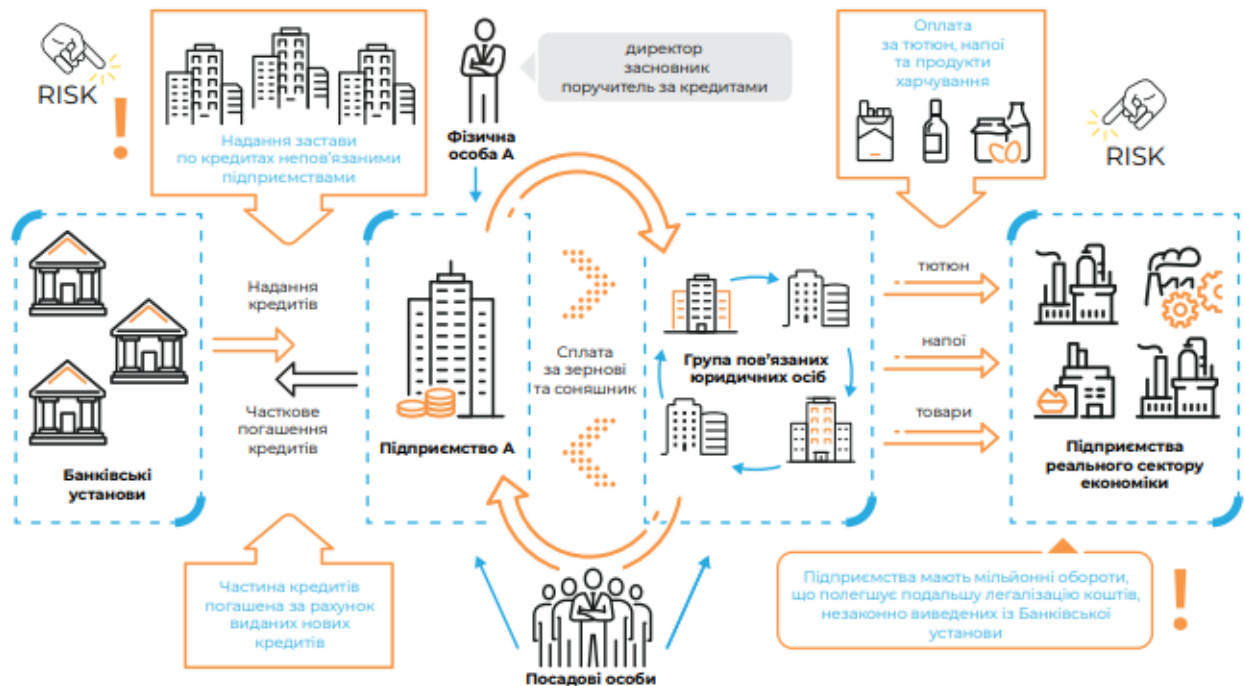

Рисунок 3 – Відмивання привласнених коштів банківських установ з використанням механізму «скрутки»

Держфінмоніторингом з врахуванням інформації, отриманої від правоохоронного органу, виявлено схему привласнення та відмивання коштів банківських установ з використанням механізму «скрутки» (див. рис 3.).

В ході фінансового розслідування встановлено, що Підприємство А протягом року послідовно здійснювало оформлення кредитних договорів з різними банківськими установами із наданням у заставу майна непов'язаних підприємств. Поручителем при цьому виступала Фізична особа А – директор та засновник Підприємства А. Надалі частина коштів, отриманих Підприємством А за вказаними договорами, перераховувалась на погашення попередньо отриманих кредитів (для отримання нового траншу). Основна

частина коштів, перераховувалась на користь Групи пов'язаних юридичних осіб та у вигляді ряду циклічних операцій, як сплата за зернові та соняшник, перераховувались між їх рахунками з метою імітування активної діяльності та покращення іміджу Підприємства А.

На останньому етапі вказані кошти перераховувались у вигляді сплати за тютюн, напої та харчові продукти на користь Групи підприємств реального сектору економіки, які мають значні обсяги обороту коштів, що полегшувало легалізацію таких коштів. Правоохоронним органом здійснюється досудове розслідування.

Окрім використання схем, які пов'язані із відмиванням злочинних доходів через «класичні» конвертаційні центри та із застосуванням механізму «зустрічні потоки», «скрутки», попит також мають схеми, пов'язані із зовнішньоекономічною сферою. Такі схеми виведення коштів за кордон обслуговуються професійними мережами з надання незаконних послуг, до яких, як правило, залучаються вітчизняні юридичні особи, компанії-нерезиденти, що контролюються громадянами України, та іноземні «компанії-оболонки».

Таким чином створюється видимість проведення реальної фінансово-господарської діяльності.

ДОДАТОК Д

Схема 4. Шахрайське заволодіння грошовими коштами юридичних осіб з використанням підроблених документів [25]

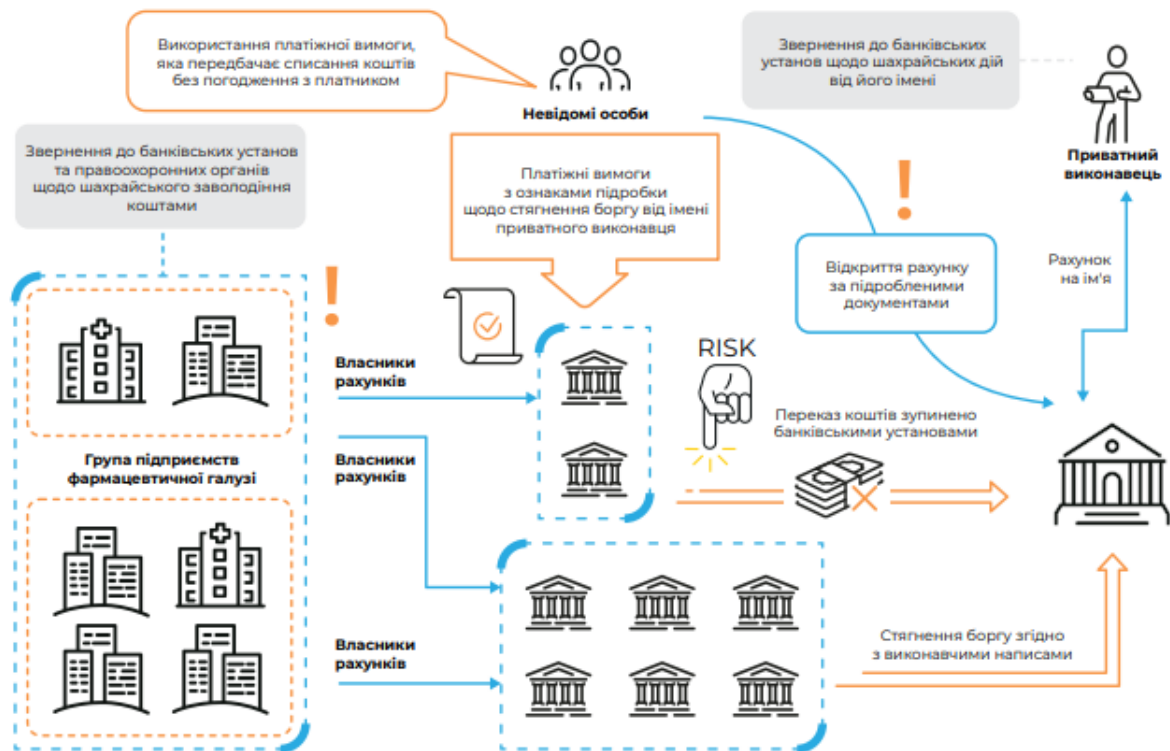

Рисунок 4 – Шахрайське заволодіння грошовими коштами юридичних осіб з використанням підроблених документів

Держфінмоніторингом встановлено використання невідомими особами банківського рахунку приватного виконавця з метою шахрайського заволодіння грошовими коштами ряду юридичних осіб фармацевтичної галузі, які територіально знаходяться в різних містах України, шляхом надсилання до банківських установ України платіжних вимог щодо списання боргу (див. рис. 4).

Встановлено, що здійснені спроби списання коштів з рахунків трьох підприємств фармацевтичної галузі, які відкриті у двох банківських установах, на рахунок приватного виконавця, відкритий в іншій банківській установі, у якості стягнення боргу згідно з виконавчими написами.

Фінансові операції було зупинено банківською установою. Спроби списання коштів здійснювались на підставі платіжних вимог, які передбачають переказ коштів на рахунок отримувача без погодження з платником.

Підприємства звернулись до банківської установи та правоохоронних органів щодо шахрайських дій невідомих осіб від імені приватного виконавця. Справжнім приватним виконавцем повідомлено, що вищезазначений рахунок ним не відкривався та платіжні вимоги не направлялись.

При аналізі документів з різних банківських установ виявлено, що підписи приватного виконавця відрізняються між собою, що свідчить про підробку документів. Також встановлено, що в цей же період на рахунок, відкритий від імені приватного виконавця, зараховувались кошти від іншої групи підприємств фармацевтичної галузі з аналогічними призначеннями. Правоохоронним органом здійснюється досудове розслідування.

ДОДАТОК Е

Схема 5. Зловживання службовим становищем державної установи [20, с. 49]

ДОДАТОК Ж

Схема 6. Зловживання службовим становищем державної установи [20, с. 53]

ДОДАТОК 3

Схема 7. Використання сфери торгівлі у схемах фінансування тероризму

[20, с. 55]

